

ЛЮДИНА У ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ SMART-СУСПІЛЬСТВА

Валентина Воронкова¹, Ольга Кивлюк²

Анотація. Представлена концептуалізація smart-суспільства в антропологічному та соціоаксіологічному вимірах, де smart-людина розглядається як суб'єктом smart-суспільства в контексті вивчення особливостей її життєдіяльності в освітньому просторі.

Ключові слова: інформаційне суспільство, smart-суспільство, smart-людина, «суспільство знань та інновацій», інноваційна освіта.

Abstract. The conceptualization of smart-society at anthropological and social-axiological dimensions is represented at the article. The smart-individual is considered at the context of discovering one's life-sustaining activity at the educational space.

Keywords: informational society, smart-society, smart-individual, society of knowledge and innovations, innovative education.

Вступ

Актуальність дослідження особливостей людини і освіти у smart-суспільстві розгортається в двох паралельних площинах еволюції суспільства від індустріального до постіндустріального та від інформаційного до smart-суспільства, що потребує виявлення у контексті даної еволюції цих взаємовідносин. Матриця smart-суспільства актуалізує увагу на осмисленні взаємовідносин «людина-освіта», що є центральною складовою у багатьох дослідженнях сучасної науки, яку можна було б охарактеризувати як міждисциплінарну. Епістемологічний характер постановки даної проблеми та праксеологічне вирішення даної проблеми на користь людини свідчить, що соціум повинен володіти необхідними і достатніми ресурсами для свого відтворення та ефективного розвитку. З середини 80-х рр. минулого століття соціогуманітарна наука формується як прикладна наука, яка інтенціонує свої дослідження на вивченні особистості людини та її взаємовідношення з освітою.

Мета статті — розкрити концептуалізацію smart-суспільства, його поняттєво-категорійний апарат та еволюцію основних його категорій в ан-

¹Запорізька державна інженерна академія, Запоріжжя, Україна.
valentinavoronkova236@gmail.com

²Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, Україна.
panyolga@ukr.net

тропологічному та соціоаксіологічному вимірах, де smart-людина розглядається як креатора інноваційного середовища в контексті вивчення особливостей її життєдіяльності в освітньому просторі.

Стан наукового опрацювання проблеми. Соціальний феномен smart-суспільства, що з'явився в контексті історичної еволюції наукової картини світу (інформаційної революції), сьогодні є актуальним з точки зору мультикультурності та міждисциплінарності сучасної науки. Вивчення особливостей взаємодії людини і освіти у smart-суспільстві розпочалося з появи теорій технократичної культури як синтезу раціональних методів і процедур технічного знання у поєднанні з соціокультурними особливостями, суспільно необхідними для управління інформаційно-високотехнологічним науково-технічним прогресом, що характеризуються диференціацією і спеціалізацією соціальних інститутів, високим рівнем промисловості, науки і техніки, економіки, урбанізації, відкритою системою соціальної мобільності [11]. Аналіз особливостей взаємодії людини і освіти у smart-суспільстві свідчить, що людина smart-суспільства — це образ, що використовується для фіксації всієї багатоманітності історико-культурних традицій та новацій, діяльнісних факторів та духовних прагнень, світоглядних парадигм, задіяних в активних процесах екзистенції у кореляції з соціокультурною діяльністю людини. В сучасних умовах українського суспільства та науки ми знаходимо лише окремі статті [1; 2; 3; 4] щодо розгляду проблем smart-освіти, які свідчать, що концептуалізація smart-суспільства знаходиться лише на початковому етапі свого становлення [2, с. 13–27]. Нами використана концептуальна парадигма О. Тоффлера про «суспільство третьої хвили», в якому відбулися парадигмальні зміни про розвиток суспільства та взаємовідносини людини у форматі «людина-освіта» [10]. Серед робіт які спонукали нас до наукового пошуку є доробки з інформаційного суспільства та інноваційної освіти таких авторів, як Р. Арона, Д. Белла, Е. Гідденса, Л. Берталанфі, З. Бжезинського, І. Валлерстайна, М. Кастельса, Ю. Лотмана, Н. Лумана, У. Матурана, Дж. Нейсбіта, О.Тоффлера, Ф.Фукуями, на основі яких розгорталася еволюція інформаційного суспільства в постінформаційне, а потім і у smart-суспільство.

Наукова новизна дослідження виражається в тому, що вперше представлено концептуалізацію smart-суспільства у соціо-гуманітарному вимірі і розроблено поняттєво-категоріальний апарат теми як результат розвитку інформаційно-високотехнологічного науково-технічного прогресу. В контексті системного та антропологічного аналізу ми намагаємося розглянути еволюцію інформаційного суспільства в smart-суспільство в умовах сучасних цивілізаційних змін та довести, що для появи даного виду суспільства величезне значення відіграли такі феномени, як інформація, інформаційно-комунікативні технології, інформаційно-комунікативний менеджмент, що сприяли розвитку smart-суспільства [3, с. 43–51]. Ми виходимо з того, що smart-людина є суб'єктом smart-суспільства, в основі якого розвиток суспільства — високотехнологічного, інноваційного, інформаційного, що потребує когнітивних здібностей і компетентностей людини, націленої на удосконалення технологій цифрової економіки як результату високотехнологічного розвитку соціуму та викликів інформаційно-технологічної революції.

Методологічні підходи дослідження особливостей взаємодії людини і освіти у smart-суспільстві розкривають передумови формування smart-людини і smart-світогляду людини постінформаційного суспільства. Новий smart-світогляд осмислює умови створення соціуму як розумного та інноваційного, націленого на визначення способів задоволення потреб людини у контексті виявлення сутності людського життя, що формується в умовах smart-освіти. Методологічні засади моделі smart-суспільства зводяться до використання таких методів і принципів, як культурно-історичного підходу та доцільності, цілісності та культурного плюралізму для аналізу проблем smart-суспільства, що зберігають свою специфіку в духовно-інформаційному житті. Визначення smart-суспільства імплікується у контексті конкретних теорій адаптації людини до оточуючого середовища. У цьому контексті можуть бути використані антропологічний та соціологічний методи та підходи, що дозволяють проаналізувати проблеми людини, освіти, знання, руху до «суспільства знань» та інновацій.

Характеристика терміну Smart

Smart — це властивість об'єкта, що характеризує інтеграцію у даному об'єкті елементів, раніше не поєднаних, що здійснюються за допомогою використання Інтернет. Наприклад: Smart-TV, Smart-Home, Smart-Phone Smart-технології, що в цілому приводить до розширення трудової мобільності — в освіті, на державній службі і в багатьох інших сферах зайнятості, особливо у середовищі молоді. Останнім часом стали виникати світові тренди у розвитку smart: smart-міста, smart-країни, smart-мобільності, smart-екології, smart-освіта, smart-життя.

Відмітимо, що вперше термін «SMART-суспільство» ввів П. Друкер ще у 1954 р., перші літери якого означали: S — Self-Directed; M — Motivated; A — Adaptive; R — Resourceenriched; T — Technology. SMART-критерії, яким повинні відповідати цілі: 1) specific — конкретний (що необхідно досягнути); 2) measurable — вимірюваний (у чому буде вимірюватися результат); 3) attainable — досягнутий (за рахунок чого можливо досягнути цілі); 4) relevant — актуальний (визначення істинності цілі); 5) time-bounded — співвіднесення з конкретним строком (визначення часового проміжку, по закінченню якого ціль має бути досягнута). Правильна постановка цілей означає їх конкретність, вимірювальність, досягнутість, значущість і співвіднесеність з конкретним строком, що й означають перші літери даного терміну [9, с. 4–10]. Слово «Smart» у перекладі на українську означає розумний, тобто такий, що сприяє розвитку розумних технологій в контексті освітянського простору. Ключовим у властивості «сма́рт» є здатність взаємодіяти з оточуючим середовищем, тому Smart — це властивість системи чи процесу, яке проявляється у взаємодії з оточуючим середовищем і наділяє систему здатністю: 1) адаптації до умов, що трансформуються; 2) самостійного розвитку і самоконтролю; 3) ефективного досягнення результату, що й повинна культивувати інноваційна освіта.

Платформа Smart networks («розумних мереж») передбачає використання комунікаційних мереж для управління освітою. Розумна мережа виражається через три складових розвитку Інтернет: 1) міжмашинна вза-

ємодія (M2M), тобто технології, що дозволяють машинам отримати якісне упорядкування інформації, її упорядкування, що протистоїть ентропії; 2) хмарові обчислювання (CC); 3) аналіз великих даних (Big Data). Тому логічним продовженням еволюції інформаційного суспільства є smart-суспільство (smart-society), що розвивається на основі smart-технологій.

Smart-суспільство — це нова сукупність свідчень, характеристик, що представляють певний об'єкт у його якісній визначеності, нова культурно-освітня динаміка суспільства, що дозволяє отримати нові ефекти — економічні, політичні, соціальні, духовні, освітянські.

Концепції (парадигми, теорії) розвитку smart-суспільства: зарубіжний досвід

Саме сьогодні необхідно розвивати smart-культуру і smart-освіту, з точки зору якої вони представляють певний рівень відтворення суспільного життя, що залежить від техніко-економічних показників розвитку суспільства, технологій, параметрів його розвитку, що вимагає підтримки пріоритетних напрямків, що сприяють оптимізації інформаційно-пізнавальної культури особистості та створення духовно насиченого інформаційного простору smart-суспільства. «Інформаційні процеси, які зростають в геометричній прогресії не тільки надають необмежені можливості, щодо використання інформаційних ресурсів, а й призводять до нових стилів життя, поведінки, комунікації особистості» [5, с. 225].

Не випадково передові країни вже давно сформували концепції (парадигми, теорії) smart-суспільства, що представляють новий етап у розвитку постінформаційного суспільства [4, с. 38–41], а саме — розумного суспільства, розумного уряду, розумної освіти, розумного міста, що пов'язано з формуванням «економіки знань». Концепція smart-суспільства знаходиться в основі сучасних державних програм розвитку країн Південної Кореї та Японії, зокрема, в Південній Кореї Національним соціальним агентством розроблена «Стратегія smart-суспільства», що є надзвичайно актуальною. Smart-суспільство трансформує бізнес, роблячи управління більш інтелектуальним (гнучким, розумним), а людину — розумною, діяльність якої направлена на використання знань та інновацій. В контексті еволюції інформаційного суспільства на його зміну в багатьох розвинутих країнах світу йде «суспільство знань», яке називають наступною стадією розвитку («Towards Knowledge Societies», доповідь ЮНЕСКО) з його найважливішим ресурсом знання. Розвиток smart-суспільства сприяє розвитку людини, тому що пов'язаний з початком ери становлення розуму, тобто ноосферного суспільства. В основі Smart-суспільства лежить розвиток «суспільства знань», цифрових технологій, цифрового суспільства, всього того, що зветься «цифровою ерою» розвитку цивілізації. Smart-суспільство побудоване таким чином, що «розумна» робота, яка сформована «розумним» життям, державою і бізнесом, базується на «розумній» інфраструктурі і «розумних» громадянах, які відіграють центральну роль у створенні smart-культури [7].

Інноваційна Smart-освіта

Smart-інновації породжують нову парадигму розвитку суспільства, яка вважається найважливішим фактором становлення Smart-суспільства. Не випадково це зростання зафіксоване у документі «Європа — 2020: Стратегія розумного стійкого та інклюзивного розвитку» (Smart growth) — стратегія, що включає розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях, та сприяє стійкому розвитку (Sustainable growth), більш ефективному використанню ресурсів, що включає інклюзивне зростання (Inclusive growth) та укріплення високої зайнятості населення [8].

Освіта, за рахунок використання електронних і колективних технологій, стає більш масовою та ефективною, відповідно, смарт-держава формує смарт-громадян (розумних), які є високоосвіченими, так як використовують сучасні технології, діють колективно і приймають участь в управлінні. Зарубіжні вчені вважають, що розвиток таких галузей, як Smart-транспорт, Smart-охорона здоров'я, Smart-енергетика, Smart-суспільство приведе до появи Smart-світу, детермінованого цифровими технологіями.

Необхідною умовою формування smart-суспільства є smart-освіта, в основі якої формування смарт-компетентності суб'єктів як складової частини їх інформаційної компетентності: знання про smart-середовище і порядок формування взаємодії з ним; вміння пошуку і використання smart-ресурсів, smart-технологій. Взаємодія у smart-середовищі повинна здійснюватися у контексті взаємодії з медіасередовищем і кіберпростором, що передбачає реалізацію багатомовної модальної логіки. Формування і розвиток smart-культури передбачає формування культури — smart-взаємодії у smart-середовищі, smart-безпеки, комп'ютерної та інформаційної етики. Як і smart-суспільство, smart-культура не є самостійною сутністю: вона є складовою частиною інформаційної культури, медіакультури, базується на них і розвиває їх, сприяючи розвитку людини як креатора інноваційного середовища. В умовах розвитку збільшення об'єму інформаційних потоків, скорочення життєвого циклу знань, підвищення вимог до професійних характеристик особистості, швидкоплинності соціальних змін і т.д. освіта втрачає свій базовий одноразовий характер і набуває властивостей послідовного, системного, безперервного процесу. Інноваційна освіта як фактор інтелектуального розвитку суспільства та його сталого розвитку представляє його як основний ресурс: для економіки знань уміння та інтелект є основою виробничою силою, яка дозволяє створити додаткову вартість, що є основною метою нової економіки. Інноваційна освіта як потенційний інтелектуальний ресурс суспільства орієнтується на пріоритети інноваційного економічного розвитку.

Інноваційна освіта — це одна із найважливіших галузей людської діяльності; охоплює буквально все суспільство і витрати на неї постійно зростають. В розвинених країнах в цю сферу вкладаються 5–8% валового національного продукту. В суспільстві склалося розуміння того, що саме в сфері освіти і науки формуються основи стратегії розвитку для кожної країни, пріоритети розвитку інноваційної освіти набувають першочергового значення. Хоча кожна країна вирішує свої проблеми з врахуванням економічних можливостей і культурних традицій, в цілому слід виокремити основні напрямки сучасних реформ в сфері освіти:

- 1) реалізація швидкого розвитку системи безперервної освіти з широким використанням сучасних комп'ютерних технологій;
- 2) демократизація, фундаменталізація, гуманізація і гуманітаризація освіти;
- 3) забезпечення високого рівня природничо-наукової, математичної і комп'ютерної грамотності;
- 4) введення державних стандартів для всіх рівнів освіти;
- 5) здійснення органічного зв'язку системи освіти з суспільними структурами, що являють собою найважливіші джерела неформальної освіти громадян;
- 6) інтернаціоналізація освіти.

Вирішення цих проблем повинно забезпечити країні входження в світовий економічний, політичний і культурний простір.

Інноваційна освіта виконує нові суспільні функції. Так, освіта в умовах глобального світу стає економічним фактором. Для глобального світу характерними є процеси міграції людей, культур, руйнуються культурні зразки, традиційні цінності, втрачається ідентичність народу, зростає етнічна напруга між етнічними групами. Силою, яка здатна подолати ці суперечності, привести людей до взаєморозуміння, вирівнювання культурних відмінностей, може стати освіта як фактор соціальної згуртованості. Задачею освіти є підготовка людини до роботи в нових організаційних структурах і широкого розповсюдження інформаційних технологій, які змінюють організацію праці. Метою освіти повинно стати вироблення навиків роботи в команді; освіта і самоосвіта стають засобами самореалізації особистості. Однією з найважливіших залишається проблема забезпечення рівних можливостей отримання освіти різними соціальними групами.

Освіта виступає механізмом забезпечення історичної спадковості, формування трансляції і наслідування «соціального генофонду». Спочатку через звичаї і традиції, а пізніше через знання транслюються найбільш ефективні моделі життя і поведінки, історично вироблені даною спільнотою. Як такий механізм, освіта має дві істотні функції:

1) спадкова, чи соціально-відтворювальна функція, що наділяє молодь зразками досвіду і навичками соціально-організованого життя. Молодь, соціалізуючись, вписується в життя конкретного суспільства, цим забезпечує виробництво благ, дотримання норм життєдіяльності, суспільного укладу і порядку даного суспільства;

2) розвиваюча, чи адаптивно-змінна функція, яка формує у нового покоління здатність до розвитку, творчості, інновацій і забезпечує її інтелектуальним ресурсом. Істотні функції освіти, протилежні одна до одної, знаходяться в протиріччях — соціальних, економічних, духовно-ідеологічних.

Якщо функція збереження здатна законсервувати суспільство, то функція розвитку направлена проти «історичного спадку» і здатна привести суспільство до втрати своєї ідентичності. Функція розвитку в освіті повинна бути підпорядкована функції збереження стійкості суспільства, і тільки в єдності двох функцій освіта повинна стати механізмом соціального наслідування і соціального відтворення суспільства. Освіта уявляється основним засобом відтворення соціального порядку, коли останній зруйнований чи йому властиві недоліки. Не обмежуючись феноменом передачі знань, освіта в широкому сенсі слова є основним засобом, за допомогою яко-

го країна повинна сприяти формуванню інформаційного суспільства. Цінність освіти, заснована на багатому історичному досвіді міжкультурного обміну, стала в сучасному світі особливо актуальною. Основними напрямками протиріч у сфері освіти є:

- 1) інвестування в людський капітал (human capital);
- 2) пошук збалансованого співвідношення навчальних програм, направлених на підготовку працівників для ринку праці, і програми, що забезпечують всебічний розвиток особистості.

Як результат дослідження, виокремимо антропологічні засади розвитку сучасного світу, що привели до появи smart-суспільства [6]. В контексті виявлення антропологічних засад взаємодії людини і суспільства на новому етапі розвитку Smart-суспільства має велике значення виявлення нових типів взаємодії людини і суспільства, що привело до появи нових проблем соціокомунікації-соціотрансляції мультипроцесів інформації, що включає синтез інформатики, кібернетики електронно-обчислювального програмування, антропології, соціології. На інформаційні процеси здійснюють вплив індивідуально-психологічні стани-феномени учасників інформаційного обміну, їх індивідуально-праксеологічний досвід, компетентність в адитивності з соціокультурно-екзистенційними процесами індивіда у суспільстві. Smart-суспільство включає в себе «розумні технології», освіту, управління містом, все, що пов'язане з Інтернетом, новою роллю інформаційних технологій, що виступають у якості єдиної інфраструктури нового суспільства, яка пов'яже в єдину інтелектуальну мережу людей, що створюють середовище для розповсюдження знань та сприяють ефективному smart-управлінню.

Отже, виявлення особливостей взаємодії людини і освіти у smart- суспільстві актуалізує увагу на дискурсомисленні соціуму-людини і засвідчує той факт, що сучасний світ знаходиться у стані системних глобальних змін та глобальної трансформації людства. Антропологічний аспект соціальних відносин, що формуються у Smart-суспільстві, свідчить, що трудова діяльність організована на основі колективного інтелекту та «smart-роботи», що сприяє подоланню ентропійних (хаотичних) тенденцій і поверненню традиційним інститутам стабільності. У якості ключової цінності виникає поняття «суспільство мрії» як високодуховне, що реалізує принципи соціальної відповідальності та справедливості. У результаті зміни потреб суспільства з'являються нові вимоги до трудових ресурсів, вотребуваним виступає володіння колективною мережевою компетенцією. Інноваційна освіта нині набуває основних значень в контексті того, що вона: 1) складова частина соціалізації особистості, в процесі освіти людина набуває знання, навички, цінності, норми; 2) система інформації, яка включається в освітні програми різних шкіл і навчальних закладів і здійснюється в процесі навчання; 3) інституціонально організована діяльність, яка забезпечується системою освітянських закладів; 4) характеристика (чи якість) інтелектуального розвитку населення; 5) рівень освіти різних соціальних груп, що визначають економічний і культурний потенціал суспільства. Таким чином, здійснено концептуалізацію smart-суспільства, його поняттєво-категорійний апарат, еволюцію основних його категорій у вимірі «smart» та затребуваність людини як креатора інноваційного середовища, в основі якого новий рівень взаємодії «людина-суспільство».

Список використаних джерел

- [1] Базалук, О.А., Блажевич, Т.В. (2015) Современные основы философии образования. *Future Human Image*, 2 (??), 2015: 93–100.
- [2] Воронкова, В. Г. Концепція розвитку проектно-орієнтованого бізнесу в умовах цифрової трансформації до Smart-суспільства // В. Г. Воронкова, Т. П. Романенко, Регіна Андрюкайтене // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. праць. — Запоріжжя : РВВ ЗДІА, 2016. — Вип. 67. — С. 13–27.
- [3] Днепровская, Н. В. Понятийные основы концепции smart-образования / Е. А. Янковская, И. В. Шевцова // Открытое образование. — 2015. — №6. — С. 43–51.
- [4] Карманов, А. М. Смарт как новая ступень развития постинформационного общества / А. М. Карманов // Экономика, статистика и информатика. — 2014. — №5. — С. 38–41.
- [5] Кивлюк, О. П. Освітня культура інформаційного суспільства в контексті глобалізаційної реальності / О. П. Кивлюк // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. праць. — Запоріжжя : ЗДІА, 2016. — Вип. 67. — С. 225–232.
- [6] Максименюк, М. Ю. Інформаційно-комунікативне суспільство як різновид складної соціальної системи і взаємодії / М. Ю. Максименюк, В. О. Нікітенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. праць. — Запоріжжя, РВВ ЗДІА, 2016. — Вип. 66. — С. 266–278.
- [7] Россия на пути к Smart обществу : монография / под редакцией проф. Н. В. Тихомировой, проф. В. П. Тихомирова. — М. : НП «Центр развития современных образовательных технологий», 2012. — 280 с.
- [8] Старжинский, В. П. На пути к обществу инноваций / В. П. Старжинский, В. В. Цепкало. — Мн. : РИВШ, 2016. — 446 с.
- [9] Тихомиров, В. П. Мир на пути Smart Education. Новые возможности для развития / В. П. Тихомиров // Открытое образование : научно-практический журнал. — 2011. — № 3. — С. 4–10.
- [10] Тоффлер Э. «Третья волна» об изменениях в обществе — краткое изложение [Электронный ресурс] / Э. Тоффлер. — Режим доступа : <https://vc.ru/p/third-wave>. — Загл. с экрана
- [11] Svyrydenko, D. Mobility Turn in Contemporary Society as an Educational Challenge / *Future Human Image*. — Vol. 3 (6). — 2016. — P. 102–108.